

A JOGÁLLAM KÖNYVTÁRA

Szerkeszti

D^r.GYOMAI ZSIGMOND ügyvéd, a *Jogállam* szerkesztője

17.

A BÜNTETHETŐSÉG ANYAGI ÉS ELJÁRÁSJOGI FELTÉTELEINEK SZERKEZETE

ÍRTA

Dr HACKER ERVIN

POZSONYI KOYT-ITAI MAGÁNTANÁR,
MISKOLCZI JOGAKADÉMIAI NYILV. RENDES TANÁRA

Megjelent *A Jogállam* 1921. évi szept., okt és nov. füzetében.)

KIADJA A JOGÁLLAM KÖNYVTÁRA

— Budapest, IV., Haris-bazár 5. —: Telefon 247

I. Az emberi cselekményeknek büntetőjogi szempontból való vizsgálatánál úgy az elméleti, valamint a gyakorlati problémáknak biztos és helyes elbírálása nagy mértékben attól függ, hogy vajjon a büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeinek komplexumával tisztában vagyunk, s hogy azok között biztos áttekinthetőséggel bírunk.*

Tagadhatatlan, hogy ezen feltételek útvesztőiben a tájékozódás és eligazodás, de különösen a megállapodás nem könnyű dolog. Ezt igazolják az egyes büntethetőségi feltételek természetére vonatkozólag az elméletben vallott legkülönbözőbb és legellentétebb nézetek, s ezt mutatják a büntető bírói gyakorlatban úgy nálunk, valamint a külföldön is alsó és felsőbíróságok részéről egyaránt e tárgykörben napvilágot látott gyakori téves állásfoglalások.

Feladatunk nem az leendő, hogy az egyes, anyagi és eljárásjogi a büntethetőséget kizáró okokkal foglalkozzunk, feladatunk egyedül és kizárólag az, hogy ezen büntethetőségi feltételeknek és a büntethetőséget kizáró okoknak egymásra való hatását és egymáshoz való viszonyát és egymással való összefüggésüket kutassuk. Ezen kölcsönhatás kiderítésén és megállapításán felül materiánk összefoglalásának egyik másik alapja és oka még abban is keresendő, hogy a jelzett büntethetőségi feltételek mind a tényálladékon kívül fekszenek; szóval feladatunk

* Szerző nagyobb, kidolgozás alatt levő tanulmányának váza; amiért is nincs módunkban e helyütt még csak vázlatosan sem a kérdésnek jogtörténeti, jogösszehasonlító és a különféle jogterületek bírói gyakorlatában tárgyunkra vonatkozólag található adalékaira, valamint a kérdés elmélete, dogmatikája és gyakorlati konzekvenciái tárgyalása keretében elhangzott főleg külföldi irodalmi állásfoglalások nagy komplexumára, azok indokaira, kritikájára és saját állásfoglalásunk indokaira kiterjeszkedni. Ez a jelen értekezés megírásánál magunk elé szabott határokat messze meghaladná!

nem az lesz, hogy a tényálladékokkal foglalkozzunk ; mi a bűncselekmények tényálladékaival kapcsolatos kérdéseket csak annyiban fogjuk érinteni, amennyiben ez feladataink eldöntésénél elkerülhetetlenül szükséges lesz.

És felmerülhet talán az a kérdés, hogy vajjon jogos és indokolt-e a büntethetőségnek anyagi és eljárásjogi feltételek összefoglalni. A futólagos szemlélő talán nem fog elegendő összefüggést látni ezen materiában: a feltételek egyes csoportjai és alcsoportjai között. A mélyebb kutató azonban másképpen fog látni. A feltételek és kizáró okok közötti szerkezet és összefüggés csak látszólag laza. Valóban a legszorosabb, a legszerveesebb összefüggésben vannak egymással, akárcsak egy jól megkonstruált gépezet egyes alkatrészei. Erről fogunk meggyőződni különösen akkor, ha sorra vesszük az egyes csoportokhoz fűződő gyakorlati konzekvenciákat, ezen konzekvenciák különféleségét, és szemügyre vesszük a konzekvenciáknak — a jogrend szempontjából — egymást kiegészítő voltát. Ha végigtekintünk ezeken a törvényszerűségeken, úgy meg kell győződnünk a feltételek szerkezetének szoros és összefüggő voltáról.

Amint már jeleztük, a magunk elé tűzött feladat nem az, hogy az egyes anyagi és eljárásjogi természetű, büntethetőségi feltétellel, illetve kizáró okkal foglalkozzunk! Mi ezeket csak két szempontból fogjuk megvizsgálni: hogy a feltételek összességében, rendszerében az egyesnek helye hol jelölendő ki (dogmatikai rész), — s hogy gyakorlati kihatásuk milyen ; hogy a feltételek egyes nagyobb csoportjának milyen a közös hatása, s hogy az egyes alcsoportnak milyen eltérő hatása van (gyakorlati rész). Rá kell mutatnunk azonban arra is, hogy a gyakorlati kihatás kutatásánál ennek tárgya nem az egyes feltétel és kizáró ok, hanem mindig csak egy csoport, a feltételek egy kategóriája; például az u. n. másodlagos büntetendőségi feltételek, vagy a bűncselekmények jogtalanságát kizáró okok, vagy a beszámítást kizáró okok. Mi csak ezen csoportok fogalmaival fogunk operálni a gyakorlati részben.

A gyakorlati kihatás vizsgálatánál tehát a kiindulási pont kivétel nélkül egy ilyen kategória lesz! És ezen eljárásunknak megfelelően módszerünk sem lehet más, mint a generalizáció, az általánosítás. A kategóriákban levő egyes feltétel és kizáró okok jellegzetességeit általánosítani törekedünk a többi, ugyanabban a csoportban levő feltételre és kizáró okra. És vizsgálódásainknál főleg arra kell ügyelnünk, hogy az általánosítás csak addig terjedjen, amíg tényleges alapja és létjogosultsága van, amíg az az általánosítandó jellegzetesség az összes csoportbeli feltételre és kizáró okra nézve tényleg észlelhető és megállapítható.

II. A dogmatikai és gyakorlati rész előtt azonban még foglalkoznunk kell egy előzetes kérdéssel; azzal t. i., hogy miben véljük látni a büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeinek elméleti igazolását.

Részünkről a bűncselekményekben a tényálladákszerű, jogellenes és bűnös cselekményt látjuk. A cselekmény jogellenessége és bűnössége nem mondható általában a tényálladék részének, – ezek csak elemei, ismérvei a bűncselekményeknek.

És mielőtt továbbhaladunk, egy megkülönböztetést kell tennünk!

A büntethetőségnek anyagi és eljárásjogi feltételei lehetnek pozitívek vagy negatívek.

A pozitívek csoportjába tartoznak, amint erre dogmatikai fejtegetésinek során még visszatérünk, mindenekelőtt az u. n. másodlagos büntetendőségi feltételek. Ezek létjogosultságának elméleti alapját abban találjuk, hogy vannak bűncselekmények, amelyek büntethetőségét a tényálladék megvalósításán kívül még egyéb feltételek megvalósításától kell függővé tenni; ezt kívánják méltányossági, célszerűségi, de jogtechnikai, büntetőigazságszolgáltatási és büntetőjogpolitikai szempontok is. A törvényhozók ezeket a szempontokat honorálták, midőn ezen bűncselekmények tényálladékának megvalósítása esetében a bűn-

tethetőséget még egyéb feltételtől tették függővé. Csak akkor egyeztethető össze az említett szempontokkal a cselekménynek büntetés alá vonása, ha bekövetkezett a tényálladékon kívüli körülmény vagy esemény is, amelynek a büntettes magatartásával való okozatossága bár irreleváns, mégis helytelen volna bekövetkezésük nélkül a bűncselekményt büntetőjogi szankció alá vonni.

A negatív feltételek csoportjába szintén anyagi és eljárásjogi természetű feltételek tartoznak.

A negatív anyagi jogi természetű kizáró okok elméleti igazolását abbéli állásfoglalásunkból vezetjük le, hogy a bűncselekményt a tényálladékszerű, jogellenes és bűnös cselekménnyel véljük megjelölendőnek.

A tényálladékok határozzák meg, hogy mikor ütközik valamely emberi magatartás a jogrendbe.

Az emberi elme azonban ma már tisztában van azzal, hogy sok cselekmény, bár tényálladékszerű, mégis jogtalanak, vagy bűnösnek nem mondható, vagy esetleg ha jogtalan vagy bűnös is, mégis helyesebb büntetés alá vonásától eltekinteni.

Ennek az általános igazságnak a felismerése: hogy nincs szabály kivétel nélkül, és a büntetőjog terén való elfogadása vezetett a negatív feltételek felállítására: jogtalanságot, bűnöséget és büntethetőséget kizáró okok statuálására. A kizáró okok mind ilyen kivételek.

Jogrendszerünk és jogi szabályaink egyes részletintézkedései határozzák meg, hogy az emberi cselekmény mikor jogellenes. Mégis a jogellenesség ismervét csak jogrendszerünk összességének egybevetése útján állapíthatjuk meg, mert sok olyan cselekményt, amely valamely speciális szabály szerint a jogrendbe ütközni látszik, éppen a jogrend megvédése érdekében kell megengedettnek minősíteni. Jogszolgáltatási (ítéletek végrehajtása, előzetes letartóztatás), közigazgatási (rendészeti beavatkozások, fegyelmijog gyakorlása stb.) és egyéb szükségletek biztosításának szempontja adja indokát e kivételeknek.

S hasonló a helyzet a bűnösség ismérére nézve is. Itt azonban a kivételek statuálásának indokát abban kell keresnünk, hogy gyakran látszólag bűnös cselekmények mégis nem mondhatók ilyeneknek, mert hiányzik az egyén és az eredmény között a pszichikai kapcsolat.

Így válik azután szükségessé, hogy látszólag jogtalan és bűnös cselekményekre vonatkozólag ezen jellegüket kizáró okok létesüljenek, amelyek fenforgása esetén a kérdéses cselekményt illetően a «jogtalan» és «bűnös» jelleg keletkezettnek és megállapíthatónak ab ovo sem mondható.

Végül a büntethetőséget kizáró okok elméleti igazolását természeti (például halál), általános politikai (például uralkodó¹, vagy jogpolitikai (például btk. 224, 225, tanú és orvos párbajnál, stb.í, vagy pedig czélszerű és méltányossági (például elévülés) indokokban kell keresnünk. Bár az illető cselekmények a jogrend szempontjából jogtalanok és bűnösök maradnak, mégis az állami és társadalmi rend felépítésénél respektálandó előbb említett szempontok azt eredményezték, hogy úgy az elméleti állásfoglalások, valamint a törvényhozások is közjogi, kriminalpolitikai okokból, valamint az igazságosság alapján eltekintenek az egyébként deliktumként jelentkező cselekmények büntetés alá vonásától.

A büntethetőségnek feltételei közé tartoznak azután még eljárásjogi természetű feltételek is.

- Az eljárásjogi természetű feltételek ama csoportjának létjogosultságát, amelyek pozitív alakban jelentkeznek és a büntető eljárás megindításának előfeltételét képezik, — a sértett fél kíméletének szempontjában, a minima non curat praetor elvében, illetve az államraison okában kereshetjük. Ezen okokból van a büntetőigény érvényesítése bizonyos bűncselekmények esetében a sértett fél hozzájárulásától vagy más hasonló nyilatkozattól függővé téve.

Ellenben a szűkebb értelemben vett büntető eljárásjogi feltételek (például a felek büntetőperjog képessége, törvényes

vád, az eljárás során bizonyos perszakok feltétlen lebonyolításának szüksége és a perszakok között bizonyos sorrend, stb.) alapját elsősorban és főleg büntetőeljárástechnikai okokban, a pervezetés biztosításának és a perfelek és perszakaszok közötti rendtartás céljában kell keresnünk. Ha ezen szűkebb értelemben vett eljárásjogi feltételek hiánya dacára akarnók az eljárást megindítani vagy lefolytatni, úgy az eljárás vagy nem bírna «eljárás» jellegével vagy ez legalább is eljárási szabály súlyos sérelemével járna.

Végezetül rá kell mutatnunk még a következőkre is.

Láttuk, hogy a büntethetőségnek anyagi és eljárásjogi feltételei mind, kivétel nélkül, a bűncselekményen és a bűncselekmények tényálladékan kívül fekszenek. Éppen ezen ismérvük alapján kell a mi materiánkból több látszólag hasonló fogalomra vonatkozó anyagot kirekeszteni.

Ilyen a *delicta propria*-nál (Sonderdelikte) az illető különleges személyi tulajdonság vagy körülmény, amely a bűncselekmény alanyának megállapítására vonatkozik, mint például a btk. 284, 398. §-ában! Ezek a tényálladék körében a bűncselekmény alanyának megállapítását czélozván, a mi a tényálladékokon kívül eső büntethetőségi feltételeink materiájába tehát nem tartoznak.

És hasonló a helyzet a u. n. nagyobb büntethetőség tárgyi feltételeinél (objektive Bedingungen erhöhter Strafbarkeit), mint amilyen például a mi btvünk 142. §. 2. bekezdésében vagy a német btk. 87. §. 1; bek. 2. tételében és 154. §. 2. bekezdésében található. Ezek a törvényhelyek bizonyos esetekre súlyosabb büntetési tételt állapítanak meg; azonban e súlyosabb büntetőjogi következmények előfeltételeit természetesen a tényálladék keretein belül jelölik meg és így tehát e feltételek is a mi materiánk körébe nem tartoznak.

III. A büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeinek dogmatikája tekintetében feladatunk kettős: megkülönböztetni a feltételek kategóriáit és alcsoportjait, és ezen kategóriák és

alcsoportok rendszerében az egyes büntethetőségi feltételek helyét kijelölni.

Első lépésünk az anyagi és eljárásjogi természetű feltételeknek egymástól való megkülönböztetése.

A büntető jogszabályok anyagi vagy pedig eljárásjogi természetűek. Vegyes természetű jogszabály a mi véleményünk szerint nincsen. Ezen álláspontunknak megfelelően a feltételek is vagy anyagi, vagy pedig eljárásjogi természetűek, aszerint, a miat a rájuk vonatkozó jogszabály az anyagi büntetőjogba, vagy a büntetőeljárásjogba tartozik.

Míg az anyagi jogi természetű feltételek a büntető igény keletkezésére, fennállására és elenyésztésére vonatkoznak, addig büntetőeljárásjogi természetű feltételek a büntető per megindíthatása, lefolytathatása és megakasztása tekintetében, szóval a büntetési igény megállapítása során éreztetik hatásukat.

A büntethetőségi feltételeknek ilyképen keletkezett főcsoportjának elseje tehát : az anyagi jogi természetű büntethetőségi feltételek. Ezek között vannak pozitív és negatív természetű feltételek.

Az anyagi jogi pozitív jellegű büntethetőségi feltételek alcsoportja további differenciálásra már nem szorul. Ezek mind kivétel nélkül az u. n. másodlagos (különös) büntetendőségi feltételek (Äussere Bedingungen der Strafbarkeit) kategóriájába vonhatók.

Ezen pozitív jellegükből folyik, hogy mindenkor éppen úgy fen kell forogniok, mint akár a tényálladéknak, a melyhez azonban természetesen, fent leszögezett felfogásunkhoz képest is, nem tartoznak. A tényálladéktól abban is különbözne[^] hogy a büntettes magatartásával okozati kapcsolatban nem kell államok.

Az u. n. másodlagos büntetendőségi feltételek csoportjába sorozandók :

a felségsértés elkövetése a Btk. 135. §-a esetében,

a felhívás eredménytelensége a bűncselekmény elköveté-

sére való felhívásnak a Btk. 171. §. 1. bekezdése szerinti esetében,

a házasság felbontása házasságtörés miatt a Btk. 246. §-a esetében,

a házasság megsemmisítése az elhallgatott bontó akadály miatt a Btk. 2[^]5. §-a esetében,

a párba j megvívása a párviadalra való buzdításnak és a párviadalra való kiállásnak a Btk. 295. és 296. §-ai szerinti eseteiben,

a súlyos testi sértés, illetve a halál bekövetkezése a többek bántalmazásának a Btk. 308. §-a szerinti esetében,

a csőd ki nem mondása a hitelezők kijátszásának a Btk. 387. §-a szerinti esetében,

a csődn yítés a csalárd és vétkes bukásnak eseteiben (Btk. 414., 416. §.).

Ide tartozik aztán még az u. n. kölcsönös büntetendőség és viszonosság feltétele is, mint a milyent a Btk. 11. §-ában, illetve az 1897. évi 37. t.-cz. 1. §. utolsó bekezdésében találhatunk.

Hasonló feltételeket statuál a német büntető törvénykönyv 102-3. és 238. §-aiban is; az első helyen hivatkozott szakaszok szerint a külföldi államok elleni hazaárulási és királ ysértési cselekményeknél a büntethetőség feltétele a viszonosság ienforgása; az utóbb hivatkozott törvényhely pedig a nőrablás esetében a tettetst mentesíti, ha utólagos házasság jött létre közte és a sértett között; azonban mégis büntetendőnek minősíti a cselekményt, ha a házasságot utóbb semmisnek nyilvánítják; itt az utóbb bekövetkezett büntethetőség esetében a házasság megsemmisítése a büntetendőségnek feltétele.

Sokkal nagyobb és bonyolultabb csoportot képeznek a büntethetőségnek anyagi természetű negatív feltételei. Ezek fenforogásuk esetében a bűncselekmény megállapíthatását zárják ki; azért talán helyes őket a bűncselekmény megállapíthatását kizáró okok (Deliktsausschliessungsgründe) terminus technikusszal megjelölni.

Már fentebb rámutattunk arra, hogy ezen negatív anyagi jogi természetű kizáró okok folytán a tényálladékszerű cselekmények büntetés alá vonása elmarad azért, mert a tényálladékszerű cselekmények ennek ellenére vagy nem mondhatók jogtalanoknak, vagy mert nincs bűnösség. Ennek megfelelően a bűncselekmények megállapíthatását kizáró okok közt megkülönböztethetünk két főcsoportot:

bűncselekmény jogtalanságát kizáró okokat (Rechtfertigungsgründe, Fälle ausgeschlossener Rechtswidrigkeit), és a bűnösséget kizáró okokat (Schuldausschliessungsgründe).

Míg a jogtalanságot kizáró okoknál a bűncselekmények objektív oldalán hiányzik a büntethetőség egy feltétele: a jogtalanság, — addig a bűnösséget kizáró okok csoportjánál szubjektív szempontok: a büntettes fiziológiai, pathologikus és lélektani állapotára és tulajdonságaira vonatkozó körülmények 'mentesítik a büntetőjogi felelősség alól.

Az egyik főcsoport, a bűnösséget kizáró okok keretében aztán szükséges lesz a további megkülönböztetés és további alcsoportok szembeállítására.

Lássuk mindenekelőtt a jogtalanságot kizáró okokat!

Hosszú és még le nem zárt fejlődési folyamat (például euthanazia, vivisekció megengedhetősége stb.). eredménye ezen okok kijegecedése.

E kivételeket nem a büntettes személyes tulajdonságai, hanem objektív, az állami és társadalmi rendnek általános szempontjai magyarázzák. Az általában jogelleneseknek minősített emberi magatartások éppen állami és társadalmi szükségletek kielégítése és biztosítása végett válnak kivételesen megengedettek és látszólag jogellenes cselekmények elveszítik ezen jellegüket. A szükség valamely negatív kötelességet a törvény által elismert határok közt hatályon kívül helyez.

Kimerítő felsorolásuk alig lehetséges; a legfontosabbak:

a jogos védelem,

kötelességteljesítés, például a katonai fegyverhasználati jog,

a fegyelmi jog gyakorlása, például a szülő részéről,
 megengedett önszegély,
 a sértett jogosult beleegyezése,
 bűncselekménynek önmaga ellen való elkövetése,
 mentő cselekmény, például orvos részéről,
 a törvényhozói felelőtlenség (immunitás),
 a valóság bizonyítása a becsületsértésnél és rágalalmazásnál,
 a megengedett parlamenti tudósítások és egyéb nyilvános
 közjelleggel bíró tárgyalásoknak hű szellemben való leközlése.

Ezek a körülmények azonban nem merítik ki teljesen a jogtalan-ságot kizáró okokat. Gyakran a bírák előtt azon ké-nyes és nehéz feladat merül fel, hogy egyéb körülményekre nézve ezeknek abbéli jellegét állapítsák meg, hogy a jogtalan-ságot kizárják. A büntető bíró ezen feladatának megkönnyítése végett a svájcz 1908-iki javaslat kimondja, hogy enyhébben büntetendő az, a ki cselekményét abban a hiszemben követte el, hogy arra feljogosítva volt.

Ezzel szemben a bűnösséget kizáró okoknál tisztára csak a büntettes személyében jelentkező szubjektív momentumok okadatolják a kivételeket!

Azokat a szubjektív okokat gyűjtjük itt össze, a melyek fenforgása esetében bár a büntettes magatartása és a tényálladé-ék között az okozati összefüggés megvan, mégis hiányzik a lélektani kapcsolat a kettő között valamely a tényálladékon kívül fekvő és a büntettes személyében, helyesebben szólva lelkében fellelhető oknál fogva. Hiányzik a szükséges össze-függés a cselekvő akarata és a cselekmény között.

A bűnösséget kizáró okoknál ezen kapcsolat hiányozhatik

* Szemben a német doktrínával, a mely általában csak a büntethetőséget ki-záró oknak minősíti, részünkről e kizáró okot jogtalan-ságot kizáró oknak véljük minősítendőnek. Legyen szabad rámutatnunk arra, hogy hazai irodalmunkban An-gyal (Büntetőjog, I. köt. 1920, 159. old.) és Vámbéry (Büntetőjog, I. füzet, 191 j, 162. old.) is e kizáró oknál a részesekre kiható jelleget fogadják el, a mi nyomban mutatja a német doktrína tarthatatlanságát. Helytelen volna az immunitást élvező képviselőt mentesíteni, ellenben például a képviselő beszédének hatása alatt cselekvő extraneust pedig büntetés alá vonni.

vagy fiziológiai és pathologikus okoknál fogva, vagy pedig tisztára csak lélektani okokból. Ennek megfelelően a bűnösséget kizáró okok csoportjában további alcsoportosítást kell végeznünk és meg kell különböztetnünk a beszámítást kizáró okokat (Zurechnungsausschliessungsgründe) az egyéb a bűnösséget kizáró okoktól.

A beszámítást kizáró okok csoportjába a büntetőjogi szabályok alkalmazásának negatív fiziológiai és pathologikus feltételei tartoznak. Ezen jellegüknek megfelelően a velük kapcsolatos kérdések elbírásánál rendszerint orvosi, illetve pszichiatriai szakértő segítségére van a bíró utalva.

A beszámítást kizáró okok csoportjába kell sorolnunk:

a gyermekkort. Továbbá
a fiataalkornak,
a siketnémaságnak és

az öntudatlan állapotnak és végül az elmezavarnak olyan eseteit, a midőn a büntetőjogi felelősségrevonásnak egyéb feltételei (a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség, a cselekvés bűnösségének felismerésére szükséges belátás, az akarat szabad elhatározási képessége) is hiányzanak.

A bűnösséget kizáró egyéb okok csoportjába azok a kizáró okok tartoznak, a melyek természete és a kizáró okok közötti rendszeri helye van ma talán legjobban vitatva!

Ezek fenforgása esetében hiányzik a lélektani kapcsolat a büntettes és a külvilágban észlelhető eredmény között, de nem fiziológiai és pathologikus, hanem a lélek rendes működése közben felmerülő speciális lelki okokból, a melyek megszakítják a kapcsolatot a tettes valódi és kifejezett akarata közt és éppen ezen lélektani kapcsolat hiánya miatt van azután a cselekménynek bűnössége és büntetőjogi szankció alá vonása kizárva.

Ide sorozandó, már t. i. a mennyiben büntetőjogilag való mentesítő hatásuknak egyéb feltételei is fenforognak:

a tévedés,

a jogtalanság tudatának és a szándéknak hiánya,
 a végszükség, a kényszer és a fenyegetés, valamint
 a felebbvaló jogellenes parancsának az alárendelt által
 való menthető végrehajtásának esete, természetesen azonban
 csak az alárendelt személyének szempontjából.

Az ide tartozó esetek kimerítő felsorolása ma még lehetetlen ; ezt ezen matéria fejlődésének még le nem zárt volta teszi lehetetlenné.

Az idáig megtárgyalt, a jogtalanságot és a bűnösséget kizáró okok fenforgása esetében a tényálladékszerű cselekmény tekintettel ezen kizáró okokra nem is válik büntetendő cselekménnyé. És ezen kizáró okoknak éppen ezen most jelzett kihatása az elhatároló ismérv a jogtalanságot és bűnösséget kizáró okok közt egyrészt és a továbbiakban jellemezendő a büntetethez képest kizáró okok (Strafausschliessungsgründe) közt másrészt. Míg a jogtalanságot és bűnösséget kizáró okok megállapítása esetében bűncselekmény fenforgásáról nem is beszélhetünk büntetőjogi sajátos értelemben, addig a büntetethez képest kizáró okok észlelése esetén nem mondhatjuk azt, hogy bűncselekménnyel nem állunk szemben; a büntetethez képest kizáró okok esetében igenis már létesült bűncselekmény, s a büntetethez képest kizáró ok fenforgása esetében az emberi magatartásnak bűncselekményi jellege érintetlenül marad, egyesegyedül csak büntetethez képest enyészik el speciális közjogi és kriminálpolitikai okokból. Ennek a most jelzett tételnek kihatását különösen a gyakorlati jellegű fejtegetéseinknél fogjuk látni.

A büntetethez képest kizáró okok esetében a törvényhozók tekintettel a tettes individuális szituációjára privilegizálják a a tettest ; csak a büntetés alkalmazása esik el, de a büntetendő cselekmény deliktumi jellege érintetlenül marad.

A büntetethez képest kizáró okok és feltételek tekintetében mindenekeelőtt további különbségtételre van szükség a szerint, hogy vajjon az egyébként jogtalan és bűnös tényálladékszerű, tehát minden tekintetben a bűncselekmény fogalma alá eső

emberi magatartást illetően a büntethetőség kizártsága ab ovo már ezen emberi magatartás megvalósulása időpontjától, vagy pedig csak egy későbbi időponttól kezdve alapozódik meg. A büntethetőséget kizáró okok csoportjában szorgosan meg kell különböztetnünk mindenekelőtt két alcsoportot: a büntethetőségi igény keletkezését kizáró okokat vagy u. n. büntethetőségi akadályokat (Persönliche oder individuelle Straffreiheitsgründe) egyfelől, és a büntethetőséget megszüntető okokat (Strafaufhebungsgründe) másfelől. Az egyik alcsoport az állam büntetési igényének megszületését akadályozza meg, a másik ellenben a már létező büntetési igény érvényesítésének vet gátat és azt megszünteti. Míg a büntethetőségi igény keletkezését kizáró okoknál a büntethetőség kizártság már a bűncselekmény keletkezése és létrejötte pillanatában is fenforgott, s bár a cselekmény mindenben bűncselekményként jelentkezett, mégis büntethetőnek egy pillanatig sem volt mondható, addig a büntethetőséget megszüntető okok csak később éreztetik hatásukat.

A büntethetőségi igény keletkezését kizáró okok zárt csoportjában aztán további megkülönböztetésre van szükség. Vannak olyanok, a melyek valamely személyes szituációhoz tapadnak és ennek kihatásaképpen minden bűncselekménynél hatásukat egyaránt éreztetik; nevezzük ezeket a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okoknak. Ezekkel szemben viszont vannak olyanok, a melyek csak valamely bizonyos bűncselekményhez tapadva éreztethetik hatásukat; csak azzal a bűncselekménnyel kapcsolatosan jelentkezhetnek, csak az illető különös büntetőjogi helyzetben eredményezhetik azt, hogy büntethetőségi igény ne keletkezzen; ezek a kizáró okok más mint a vonatkozó különös bűncselekménnyel kapcsolatosan nem jelentkezhetnek; ezért hívjuk őket a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okoknak.

Az általános a büntethetőségi igény keletkezését kizáró okok mentességét élvező személyek köze tartozik az uralkodó, és

a területenkívüliek; utóbbiak természetszerűen csak a fogadó államban.

Ellenben a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok olyan szükséghelyzeteknek az elmélet és a törvényhozók által való számbavételéből erednek, midőn az embernek két rossz között választania kell, és kénytelen vagy törvényt szegni, vagy pedig magát, illetve mást (esetleg hozzátartozóit/ valamely bajnak vagy kellemetlenségnek kitenni. Ezeknek a helyzeteknek méltánylásából alakultak ki a következő a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok :

a hozzátartozói viszony a bűnpártolásnál (Btk. 378. §., hasonlóan Btk. 135. §. 2. bek.),

a mentességi esetek hamis tanúzásnál (Btk. 224. §.;

a lemenő ágbeli rokon büntetlensége a Btk., 243. §. 3. bekezdésének esetében,

a tanúk, orvosok és segédek büntetlensége a Btk. 300. §. esetében,

a hatósági eljárás során való elkövetés a rágalmazás és becsületsértés esetében (Bv. 17. §.),

a sértett jogellenes, kihívó vagy botránnyt keltő viselkedése a becsületsértésnél (Bv. 18. §.;

a sértőnek a megelőző sértés által való provokálása a nyomban viszonzott kölcsönös rágalmazás és becsületsértésnél a Bv. 19. §-a esetében, továbbá

azoknál a bűncselekményeknél, a melyekkel jogos védelmet kifejthetünk, ennek határainak félelemtől, ijedtségtől vagy megzavarodásból származott túllépése (Btk. 79. §. 3. bek.);*

végül ide tartozik a német Btk. 247. §. 2. bekezdésének esete is, a mely a felmenőket a leszármazóik, és a házastársakat az egymás sérelmére elkövetett lopás és sikkasztás alól büntetleníti.

* A történeti fejlődés is számos olyan adatot mutat, hogy a jogos védelem eleinte bizonyos tényálladékokkal együttesen, így leggyakran az öléssel kapcsolatosan szabályoztatott.

A büntethetőséget kizáró okok másik csoportjába tartoznak a büntethetőséget megszüntető okok, a melyek a már keletkezett büntetési igénynek érvényesítését akasztják meg. Itt nemcsak jogellenes és bűnös cselekménnyel állunk szemben, hanem az már büntetendő is volt; bár jogellenesnek és bűnösnek továbbra is megmarad, mégis utólag éppen a büntethetőséget kizáró ok közbejötté következtében megszűnik büntetendőnek lenni, és elenyészett ismét az államnak a büntetésre már fennállott igénye.

A büntethetőséget megszüntető okok csoportjában szintén, úgy a mint ezt a büntethetőségi igény keletkezését kizáró okoknál is tettük, meg kell különböztetnünk két további alcsoportot. Megkülönböztetendők olyanok, a melyek minden deliktummal kapcsolatosan jelentkezhetnek, és vannak olyanok, a melyek csak valamely bizonyos deliktummal összefüggésben keletkezhetnek. Nevezzük az előbbieket általános, az utóbbiakat ellenben különös a büntethetőséget megszüntető okoknak. Az utóbbiak éppen csak azokkal a bűncselekményekkel vagy bűncselekménykategóriával (például csak vétségek) kapcsolatosan állapíthatók meg, a melyekre nézve a törvényhozó azokat *expressis verbis* megkonstruálta; csak ezekkel a cselekményekkel vagy cselekménykategóriákkal kapcsolatosan jelentkezhetnek, más bűncselekmények mellett ezek a speciális kizáró okok semmi körülmény között sem fordulhatnak elő.

A büntethetőséget megszüntető általános okok tehát olyanok, a melyek bármilyen bűncselekmény mellett észlelhetők. Előfordulhatnak egyaránt a büntetőítélet meghozatala előtt és után; és egyaránt megakadályozhatják a büntetésnek alkalmazását, valamint a kiszabott büntetés végrehajtását is. Megállapíthatásuk semmiféle bűncselekmény tekintetében sincs kizárva vagy korlátozva.

Ezen általános okok közé tartoznak :

- a büntettes halála,
- az elévülés,

a kegyelem és

a bűncselekmény elkövetése után bekövetkezett gyógyíthatatlan elmebetegség.

A büntethetőséget megszüntető különös okok ellenben csak az illető bűncselekménnyel, vagy bűncselekménykategóriával kapcsolatosan fordulhatnak elő; más cselekményekhez semmi körülmények között sem fűződhetnek.

Az ide tartozó esetek:

a véghezviteltől való ellátás, illetve az eredmény elhárítása a kísérlet esetében (Btk. 67. §.),

a jóvátétel bizonyos bűncselekményeknél; például Btk. 2[^].§. esete vagy a Btk. 240. §-ának esetében az utólagos házasságkötés,

az utólagos rágalmozás vagy becsületsértés a nyomban viszonzott kölcsönös rágalmozás vagy becsületsértésnek az előbbivel való kompenzálásánál a Bv. 19. §-a esetében,

a próbaidő eredményes eltelte a felfüggeszthető büntetéssel sújtható, bűncselekményeknél a Bn. 1. §-a esetében.

Ezekkel a kizáró okokkal az anyagi jogi természetű feltételek főcsoportját befejeztük és lezártuk. Hátra vannak még a büntethetőségnek eljárásjogi természetű feltételei!

A büntetőeljárásjogi természetű feltételek (perfeltételek, Prozessvoralisse (zungen) a létező büntetőjogi igény érvényesülésének feltételei. Hiányuk nem a büntetésre való létező jogot teszi semmissé, hanem csak annak megállapítását és gyakorlását akadályozza meg. Ha ezek a feltételek hiányzanak, úgy a per mint jogviszony hibátlanul nem jöhet létre; vagy lehetlenné teszik a büntető eljárás megindítását, vagy megakasztják annak folytatását, szóval a perjogi viszony megállapítását akasztják meg. De sohasem vonatkoznak a büntetőjogi igény keletkezésére vagy megsemmisülésére, hanem mindenkor csak a büntető per megindulására vagy lefolytatására gyakorolnak hatást; reppen ebben a tulajdonságukban rejlik az elhatároló ismérv, az anyagi jogi természetű és büntetőeljárásjogi természetű feltételek között.

A büntetőeljárásjogi természetű feltételek között, úgy mint az anyagi jogi természetűeknél is tettük, megkülönböztethetünk több csoportot. Bár az eljárásjogi feltételek között is megkülönböztethetnénk pozitív és negatív jellegű feltételeket, ettől a megkülönböztetési alaptól eltekintünk, mert ez a kérdést nem vinné előre. Úgy véljük, hogy a kategorizálás helyesebb lesz akkor, ha megkülönböztetjük egymástól egyrészt a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételeit! (Klagvoraussetzung, Bedingungen der Verfolgbarkeit) egyrészt, és a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételeket másrészt.

A büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei azok az akaratnyilvánítások, a melyek megtétele nélkül bizonyos esetekben a büntető eljárás meg nem indulhat. Ezeknek a pozitív feltétel jellegével bíró nyilatkozatoknak a sértettől vagy más a törvényhozó által kijelölt faktortól kell eredniök; ez által kifejezve azt, hogy a büntető eljárás megindítását és lefolytatását a» illetők kívánják, illetve szükségesnek tartják. Szerintünk ezek kizárólag csak eljárásjogi természettel bírnak, anyagi jogi jelentőséggel egyáltalán nem bírnak.

A büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei:

a magánindítvány,

a felhatalmazás,

a kívánat és

a Btk. 9. §-a értelmében szükséges igazságügyminiszteri rendelet.

A másik csoportja a büntetőeljárásjogi feltételeknek egyben utolsó csoportja is az összes büntetendőségi feltételeknek. Ide tartoznak azok a feltételek, a melyek hatásukat a büntetőpernek legkülönbözőbb szakáiban éreztetik és a büntető eljárást kezdettől fogva gátolhatják vagy annak megakadását idézhetik elő valamely későbbi stádiumában. Ezen perjogi jelentőségüknek megfelelően nevezzük el őket: szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételeknek.

A szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek

részben pozitívek, részben negatív jelleggel bírnak. Ez a csoport mutatja a legváltozatosabb képet; az ide tartozó feltételek kimerítő felsorolása teljesen lehetetlen, hiszen a büntető per, a mely összefüggő, egymásba kapcsolódó cselekmények láncolata, minden szakában a feltételeknek egész tömegét mutatja. A perbeli jogviszony állandó átalakulásban és továbbfejlődésben levő jogviszony; továbbképződése és szabályszerű előrehaladása a végcélig: a per eldöntéséig csak akkor foghat helyt, ha az egyes perbeli cselekményeknek perrendi előfeltételei fenforognak. De vannak e mellett olyan feltételek is, a melyek hatásukat nemcsak az eljárás egy szakára, hanem annak egészére nézve is éreztetik.

A különböző eljárásjogi feltételeknek felsorolása egyetértelmii volna a büntető per összes mozzanatainak ismertetésével, így csak néhány példa felemlítésére terjeszkedhetünk ki. Rámutathatunk arra, hogy szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltétel például a hatáskör, az illetékesség, a felek büntetőperképesége (a mit például a törvényhozók inviolabilitása akadályoz), a törvényes vád, res judicata hiánya stb.

Csoportosításunk végére érve egy aggodalmunknak kell kifejezést adnunk. Csoportosításunkat talán érheti az a vád, hogy az egyes kategóriák nincsenek túlságosan elhatárolva és elzárva egymástól. Mi úgy véljük, hogy ha érhet is ez a vád, ez még nem igazolja a csoportosítás helytelenségét, hanem legfeljebb csak azt, hogy a csoportosítás keresztülvitele, az egyes csoportoknak szembeállítás, jellegüknek, jogi természetüknek feltárása még nem kielégítő. Hogy a csoportok megkülönböztetése nem önkényes, és hogy az egyes csoportokba és alcsoportokba sorozott feltételek és kizáró okok zárt tömeget képeznek, és hogy a csoportok közt az összefüggés szerves és szoros, ezt legjobban a levonandó gyakorlati konzekvenciák fogják igazolni.

Mielőtt azonban ezt tennők, mégegyszer összegezni akarjuk eddigi munkánk eredményét. E szerint megkülönböztettünk a büntethetőség feltételei között

anyagi jogi természetű feltételeket és pedig ezek között

A) 1. az úgynevezett másodlagos (különös büntetendő-ségi feltételeket,

B) a bűncselekmény megállapítását kizáró okokat, ezek keretében

a) 2. a bűncselekmény jogtalanságát kizáró okokat,

b) a bűnösséget kizáró okokat, ezek csoportjában :

3. a beszámítást kizáró okokat és . .

4. egyéb-a bűnösség megállapítását kizáró okokat, továbbá

C) a büntethetőséget kizáró okok főcsoportjában egyrészt

a) a büntethetőségi igény keletkezésjét kizáró

5. általános és

6. különös okokat, másrészt

b) a büntethetőséget megszüntető

7. általános és

8. különös okokat; megkülönböztettünk aztán még *büntetiLk4iarásjqejtermés?etü feltételeket* (perfeltételeket is ezek keretében:

9. a büntető igény érvényesítésének perjogi felvételeit,, és végül

10. az u. n. szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételeket.

IV. Mielőtt- tovább haladnánk és a büntethetőségi feltételek csoportosításához fűződő gyakorlati konzekvenciák levonását megkísérelnők, rá kell mutatnunk arra, hogy további munkánknál nem indulunk ki egy bizonyos ország jogrendszeréből, az általa helyesekül elfogadott szabályokból és alapelvekből, hanem tisztára csak elméleti és dogmatikai alapon igyekezünk a megoldandó kérdéseket eldönteni.

Es e mellett még rá kell mutatnunk arra is, hogy teljesen lehetetlen az összes a feltételek egyes csoportjaihoz eltérő módon fűződő gyakorlati konzekvenciákat kideríteni és leszögezni. Megvalósíthatatlan feladatot tűznénk magunk elé, ha ki-merítő felsorolást akarnánk adni!

Gyakorlati következtetéseinket szintén többféle szempontból fogjuk csoportosítani. A szerint, a mint általános jellegűek és nem sorozhatók a büntetőjogtudomány valamely különös ága keretébe. Aztán külön fogjuk csoportosítani az anyagi büntetőjogi jellegűeket és külön a büntetőeljárásjogi természetű következtetéseinket.

A) Általános szempontból a büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeire vonatkozólag levont gyakorlati következtetéseink irányulhatnak mindenekelőtt:

1. A büntetőjogi jogforrások hatályára :

Az időbeli hatály tekintetében: míg az összes anyagi jogi természetű feltétel tekintetében eltérő jogforrások esetében mindenkor kivétel nélkül a legenyhébb jellegű jogszabály fog érvényre jutni, addig a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei tekintetében — tekintettel eljárásjogi természetükre — a mennyiben a régi törvény hatálya alatt a perviszony meg volt már alapozva, úgy a régi törvény rendelkezései lesznek az irányadók, ellenben ha az új törvény életbeléptekor a perviszony megalapozva még nem volt, úgy az új törvénynek szabályai lesznek e feltételek tekintetében mérvadók. Végül a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek tekintetében mindenkor az illető perceselemény fogantatásának időpontjában érvényes eljárásjogi szabály lesz döntő ; legfeljebb perjogi technikai és célszerűségi szempontok fognak e tekintetben bizonyos átmeneti időszakban eltérő intézkedéseket szükségessé tenni.

A területi hatály tekintetében, hogy a belföldön elkövetett bűncselekményekre kizárólag csak a hazai jogszabályok nyerhetnek alkalmazást, ez kiemelésre talán nem is szorul.

A külföldön elkövetett és feltétlenül büntetendő (így például Btkünk 7. §-a) bűncselekményeknél a másodlagos büntetendőségi feltételek, a bűncselekmények jogtalanságát, valamint a bűnösséget kizáró összes okok, továbbá a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok, és végül a büntethető-

séget megszüntető általános és különös okok tekintetében a hazai jogforrás, a büntethetőség igény keletkezését kizáró általános okok tekintetében a viszonyosság alapján kifejezesezett gyakorlat, a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei tekintetében az elbírálás időpontja szerinti hazai (így rendelkezik a Btk. 16. §-a is) jogforrás, végül a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek tekintetében pedig a hazai szabály az irányadó.

Ellenben a csak feltételesen büntetendő (így például a Btkünk 8., 9., 11. és 12. §-ai) cselekményeknél a másodlagos büntetendőségi feltételek, a bűncselekmények jogtalanságát, valamint a bűnösséget kizáró összes okok, továbbá a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok, és végül a büntethetőséget megszüntető általános és különös okok tekintetében a szóba kerülhető szabályok közt az enyhébb, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okoknál a viszonyosság alapján kifejlődött gyakorlat, a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei tekintetében az elbírálás időpontja szerinti hazai (így intézkedik a Btk. 16. §-a is) jogforrás, és végül a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek tekintetében az elbírálás idejében érvényes hazai perjogi szabály az irányadó.

2. A büntethetőség feltételei nem egyforma jelentőségűek. Egymáshoz bizonyos sörrendi viszonyban állanak. Vannak olyanok, a melyek felett a döntés csak akkor foghat helyt, ha mások felett a döntés bizonyos irányban már megtörtént. Egyesek priusai a többieknek, mások ismét posteriusok.

Valamely bűncselekmény helyes elbírálásának biztosítása és felesleges munka megtakarítása végett is bizonyos sorrend szemmeltartása mellett lehet csak a büntethetőségi feltételekkel kapcsolatos kérdéseket eldönteni. És ezenfelül figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a különféle feltételek egymásra bizonyos tekintetben kizáró hatással vannak; olyképpen, hogy a sorrendben utóbb következő feltétel tekintetében határozathozatalra

csak az esetben van szükség, ha a megelőző feltétel feletti döntés bizonyos irányban történt, például, hogy a mennyiben a jogtalanságot kizáró ok felett a vádlottra nézve kedvező értelemben döntöttek, úgy a többi feltétel (például beszámítást, büntethetőséget kizáró okok) felett való határozathozatalra már nincs Szükség. Csak ha valamely a többi feltételt sorrendben megelőző kizáró ok tekintetében a vádlott terhére történt a döntés, csak ebben az esetben van szükség a többi feltétel elbírálására is.

Szükséges tehát a feltételeknek egymás közötti sorrendjét megállapítani és eldöntésük rendjét is meghatározni. E tekintetben kizárólag csak az egymáshoz való viszonyuk és az egymásra gyakorolt hatásuk lesz a döntő; Beling szavával élve egyesegyedül a «Präjudzizverhálnis» lesz döntő a sorrend kérdésének eldöntésénél.

A sorrend csak az lehet, hogy a feltételek közül mindenekelőtt döntenünk kell a perverszontot megalapozó szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek, majd a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei felett: ezeket követik a másodlagos büntetendőségi feltételek, a bűncselekmény jogtalanságát kizáró okok, majd a beszámítást kizáró okok, az egyéb a bűnösséget kizáró okok, ezek után előbb a büntethetőség! igény keletkezését kizáró általános, majd a különös okok, végül pedig a büntethetőséget megszüntető általános, majd különös okok következnek. De meg kell jegyeznünk, hogy a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek sorrendi helyzet együttesen kijelölni alig lehet, mert legnagyobb részük valamely speciális perszakba esik; mégis bizonyos mértékben minden más feltételt megelőző elsőbbséggel bírnak, a mennyiben például, ha egy szándékos emberölési eset mondjuk a járásbíró előtt indulna meg, úgy a bíróság minden egyéb fenforogni látszó feltétel vizsgálata nélkül elsősorban hatáskör hiánya miatt áttételt rendelne.

Csak ezen sorrend és a pro reo egymást kizáró hatásuk

szemmeltartása mellett biztosíthatjuk a helyes döntést. Első pillantásra az az agály merülhetne fel, hogy a jelzett sorrend mellett a bíróságokra talán hiábavaló munka hárulhatna. Ettől azonban nem kell tartani, mert a gyakorlati életben felette ritkán fordul elő két vagy még több büntethetőség! feltétel együttesen egy konkrét bűnesetből kifolyólag.

3. Különbséget észlelhetünk a büntethetőségi feltételek egyes csoportjai közt még ama időpont tekintetében is, hogy mikor kell fenforogniok.

A másodlagos büntetendőségi feltételeknek az elkövetési cselekmény befejezésének időpontja és a cselekmény elbírálása közötti időtartam között kell bekövetkezniük.

A jogtalanságot kizáró okoknak az elkövetési cselekmény végrehajtása időpontjában kell fenforognia.

A beszámítást kizáró okok az elkövetés időpontjától kezdve egészen a büntetésnek a legutolsó fórum által való megállapításáig, illetve a büntetés kitöltéséig éreztethetik hatásukat.

A bűnösséget kizáró egyéb okoknak a bűncselekmény elkövetésekor kell fenforogniok.

A büntetési igény keletkezését kizáró általános okok az elkövetéstől kezdve a büntetés kitöltéséig bármikor való bekövetkezésük esetében is hatásukat éreztetik; ellenben a különös okoknak az elkövetés idejében kell fenforogniok.

A büntethetőséget megszüntető általános okok bekövetkezhetnek és hatásukat éreztethetik a büntetés kitöltéséig; ellenben a különös okok, ha a természeti lehetőség erre megvan, az első bírói ítélelhozatalig következhetnek be.

A büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei kell, hogy a legfelsőbb fokú a ténykérdésben való döntésre is hivatott bíróság ítélelhozataláig bekövetkezzenek.

Végül a szűkebb értelemben vett eljárásjogi feltételeknek az illető speciális perszakban, az ítélelhozatalakor azonban rendszerint feltétlenül fenforogniok kell.

B) A büntethetőségi feltételek egyes kategóriáihoz fűződő gyakorlati konzekvenciák második csoportja anyagi büntetőjogi természetűnek mondható.

1. A tévedés az első állomásunk az anyagi büntetőjog rendszerében. A büntetett tévedésének hatása más-más a büntethetőségi feltételek egyes csoportjainál.

A büntethetőség másodlagos feltételei tekintetében beállott tévedés a büntetett bűnösségén nem változtat.

A jogtalanságot kizáró okok tekintetében a helyzet nem ilyen egyszerű. Ha a tettes tévedése cselekményének jogosságára vonatkozik, ez általában nem mentesíti; kivéve ha az illető bűncselekmény tényálladékába a jogtalanság tudatának eleme felvételt talált. Ellenben a jogtalanságot kizáró okot megtestesítő ténykörülmények tekintetében való tévedés mentesít.

A beszámítást kizáró okokban való tévedés egyáltalában nem mentesít.

A bűnösséget kizáró egyéb okok tekintetében a ténybeli tévedés mentesíti a büntetett.

Ellenben úgy az összes a büntethetőséget megszüntető körülmény, valamint az összes büntetőeljárásjogi természetű feltétel tekintetében történt tévedések teljesen irrelevánsak.

2. A jogos védelem szempontjából észlelhető különbségekkel is foglalkoznunk kell.

Míg az olyan támadással szemben, a melyet valamely a jogtalanságot kizáró ok véd, jogos védelem helyt nem foghat; addig az olyan támadóval szemben, a kit csak beszámítást kizáró ok, a bűnösséget kizáró egyéb ok, vagy a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános vagy különös ok mentesít a büntetőjogi következmények alól, a jogos védelem helyt foghat és a védelem büntetőjogi beszámítás alá esni nem fog.

Hogy a többi büntethetőségi feltétel a jogos védelem tekintetében semmiféle kihatással nincs, talán említésre sem szorul.

3. Rendkívül változatos a büntethetőség! feltételek hatása a részesség tanában.

A részesek és bűnpártolók büntetlenek maradnak, ha a tettes cselekményét illetőleg a másodlagos büntethetőségi feltétel nem áll be.

A jogtalanságot kizáró okok kihatnak a részesekre és bűnpártolókra is.

A tettes személyében meglevő beszámítást kizáró okok kihatnak ugyan a részesekre, azonban az eset körülményeihez képest a részesek közvetett tettesekké válhatnak. Ellenben a részesek beszámíthatatlansága a tettesre kihatással természetesen nincsen.

Hasonló a helyzet az egyéb a bűnösséget kizáró okoknál is.

Úgy a büntethetőségi igény keletkezését kizáró, valamint a büntethetőséget megszüntető általános és különös okok csupán annál éreztetik hatásukat, a kinél jelentkeznek.

A büntetőeljárásjogi természetű feltételek közül a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei, ha a részesek közül csak egynél is fekszenek elő, az eljárásnak lefolytatását rendszerint az összesek ellen idézik elő.

Végül a szűkebb értelemben vett eljárásjogi feltételek oszthatatlanok vagyis csak annál éreztetik hatásukat, a kinél jelentkeznek.

4. Hasonló változatos a büntethetőségi feltételek hatása halmazat fenforgása esetében.

A büntethetőség másodlagos feltételei, a jogtalanságot kizáró okok, az egyéb a bűnösséget kizáró okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok, a büntethetőséget megszüntető különös okok és a büntetőigény érvényesítésének perjogi feltételei mindenkor csak valamely konkrét bűncselekményhez simulva jelentkezhetvén, csak erre a cselekményre hatnak ki, ellenben a halmazatban jelentkező többi részekre hatással nincsenek.

Ezzel szemben a beszámítást kizáró okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okok kivétel nélkül

megállapítása nem lévén lehetséges, bünfeldicsérésről sem lehet szó. Ellenben ha az alapcselekmény tekintetében csak valamely büntethetőséget kizáró ok, vagy valamely büntetőeljárásjogi természetű feltétel hiánya akadályozza a bűncselekmény megbüntetését, s így a cselekmény deliktum-jellege tekintetében kétség egyáltalában nem merülhet fel, ezekben az esetekben a bünfeldicsérés megállapításának akadálya nincsen.

9. A rágalmozás és becsületsértés esetében ha a másodlagos büntethetőségi feltétel hiánya, jogtalanságot vagy beszámíthatóságot kizáró vagy egyéb a bűnösséget kizáró ok miatt történt felmentés az — ha szabad ezt a kifejezést használni — alapperben ama bűncselekmény tekintetében, a melyre az inkriminált kifejezés vonatkozott, úgy ezen alapperből kifolyólag természetesen nemcsak hogy az állított tény valódiságának bizonyítása sikerültnek nem vehető, hanem a további bizonyítás is ki van zárva.

Hasonlóan közjogi és nemzetközi opportunitási okokból kizárandó a bizonyítás az esetben, ha az alapcselekményre nézve büntethetőség! igény keletkezését kizáró általános ok látszik fen forogni.

Ellenben ha az alapcselekmény tekintetében már amúgy is folyt eljárás és ezen alapperben a felmentés a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános vagy különös ok, vagy pedig a büntethetőséget megszüntető általános vagy különös ok miatt történt, úgy tekintettel arra, hogy ezen esetekben előzetesen a bűncselekménynek deliktumi jellegét meg kellett állapítani, a valódiság bizonyítása sikerültnek veendő.

Amennyiben a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei hiányzanak az alapcselekményre vonatkozólag, úgy akár folyt alapper és ezen hiány miatt megszüntetett az eljárás, akár alapper nem is folyt, a további bizonyítás kiméleti és opportunitási okokból rendszerint ki van zárva.

Végül rá kell még mutatnunk a teljesség kedvéért még arra is, hogy az alapperben az eljárásnak szűkebb értelemben

vett büntetőeljárásjogi feltételek hiánya miatt való megszüntetése esetén egyedül ez okból nincsen akadálya a valódiság bizonyításának.

A büntethetőségi feltételeknek e tekintetben való különféle kihatásuknak elbírálásánál láthatjuk különösen, hogy mennyire fontos a feltételek sorrendi viszonyára gondos figyelemmel lenni és a felmerülő kérdéseket a helyes sorrendben megoldani.

io. A hamis vádnál a büntethetőségi feltételek két szempontból érzetik hatásukat :

Egyrészt ha a feljelentésből egyben kitűnik, hogy a pozitív feltételek (másodlagos büntetendőségi feltételek, a büntetőigény érvényesítésének perjogi feltételei) hiányzanak, vagy hogy a negatív feltételek (jogtalanságot, bűnösséget, büntethetőséget megszüntető összes okok*; fen forognak, úgy még ha a hamis vád egyéb tényálladási elemei fenn is forognak, ha « mis vád még sem állapítható meg, mert a büntethetőségi feltételeknek a feljelentésben való felemlítése következtében még a feljelentés tartalma szerint is «büntetendő» cselekményről szó nem lehet.

Másrészt ugyanilyen a helyzet, ha az objektív valóság szempontjából pozitív feltételek hiánya, illetve negatív feltételek fenforgása következtében a hamis vádban körülírt cselekmény « büntetendő »-nek nem bizonyul.

11. A hamis tanúzásnál is ugyanilyen a helyzet a büntethetőségi feltételekre nézve tett nyilatkozat tekintetében.

12. Végre a büntethetőségi feltételeknek érintkezési pontját találjuk az anyagi büntetőjogban még a bűnpártolásról és az orgazdaságról szóló materiában is.

Az alanyi bűnpártolásnak célja az lévén, hogy általa az alapcselekmény tettese vagy részese a büntetés alól kivonassák,

* Utóbbiak itt azért jutnak szerephez, meri a törvényhozások a hamis vádra nézve rendszerint ama kitélt használják, hogy: a ki mást hatóság előtt «büntetendő» stb.

ha az ő cselekményére nézve hiányzik valamely pozitív büntet-
hetőség! feltétel, vagy pedig fenforog valamely negatív bünte-
tendőségi feltétel, úgy büntetés alkalmazása teljesen kizárva
lévén, ily esetben az alanyi bűnpártolás megállapítása lehetetlen.
Ellenben az anyagi bűnpártolásnál és orgazdaságnál a bün-
tetőtörvényhozások alapcselekményül rendszerint csak bűncselek-
mény jellegével bíró büntett vagy vétség fenforgását kívánván
meg: ha az alapcselekménynél hiányzik a másodlagos büntet-
hetőségig feltétel, illetve jogtalanságot vagy bűnösséget kizáró
ok forog fenn, úgy a cselekmény deliktum jelleggel nem bír-
ván, anyagi bűnpártolást és orgazdaságot sem lehet megállapí-
tani. Ha azonban csak bármilyen büntethetőséget megszüntető
ok forog fenn, vagy pedig hiányzik a büntető igény érvényesi-
tésének perjogi feltétele vagy valamely szűkebb értelemben
vett büntetőeljárásjogi feltétel, és ezért bár az alapcselekmény
deliktum jellege kézenfekvő is, mégis egyedül a büntetési szank-
ció alá vonása elé hárul akadály, — úgy ez nem állja útját
az anyagi bűnpártolás vagy orgazdaság megállapításának.

C) Gyakorlati következtetéseink harmadik csoportjában
a büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeivel kapcsolatos
eljárásjogi konzekvenciákkal foglalkozunk. Ezek bemutatása
végett végig kell haladnunk a büntetőeljárásjog materiáján!

1. A mai modern büntetőeljárásjogok egyik alapelve: a
hivatalból való eljárás szempontjából észlelhetünk mindenekelőtt
egy kis különbséget a büntethetőségi feltételek tekintetében!

Míg a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi felté-
telek egy része csak a felek kérelmére, felszólalására talál
méltatást és figyelembevételt a büntető perben, addig a többi
büntethetőségi feltételek : úgy az összes anyagi jogi természe-
tűek, valamint a büntető igény érvényesítésének perjogi felté-
telei kivétel nélkül úgy az ítélelhozatalnál, valamint a perorvos-
lati eljárásban is figyelembevételt hivatalból, a feleknek reájuk
irányuló felszólalása nélkül találnak.

2. A büntető perjog alapelveinek materiájában egy másik

állomásunk a közvetlenség és az idegen eljárási eredmények figyelembevételére vonatkozó tannál van.

Míg a másodlagos büntethetőségi feltételek, a mennyiben nem események, hanem konstitutív hatósági megállapítások, — idegen eljárások eredményeit képezik; és míg a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okok is hasonlóan más ke-
retekben leszögezett eredmények és megállapítások; szóval míg a feltételek ezen két csoportjánál a közvetlenségnek elve a büntetőperben áttörést szenved és idegen eljárások eredményei találnak figyelembevételt és kötelező erővel bírnak a büntető bíróságokkal szemben;

és míg a beszámítást kizáró okok észlelésénél is a közvetlenség alól annyiban van csekély kivétel, hogy a bíróságok rendszerint szakértők észleleteire, megállapításaira és véleményére van ráutalva, bár ezek véleménye a bíróságok kezét nem köti meg,

addig az összes többi büntethetőségi feltételeknél a közvetlen bizonyításfelvétel elve teljes megóvásra és elfogadásra talál.

3. Az eljárások egyes szakaiban való eltérő hatásuk tekintetében szembeötlő különbségeket találunk a nyomozásnál, és különösen a büntető eljárás közbenső szakában.

A nyomozásnál egyedül a büntetőigény érvényesítésének perjogi feltételei gyakorolnak hatást; egyedül ezek hiánya esetén szünetendő meg a nyomozás; ellenben az összes anyagi jogi feltételek a nyomozás menetére semmiféle befolyást sem gyakorolnak, és a szűkebb értelemben vett eljárásjogi feltételek is rendszerint hatás nélkül vannak a nyomozás menetére.

4. Már sokkal nagyobb és eltérőbb a hatás az eljárás közbenső szakában, különösen a vádtanács előtti határozathozatal alkalmával.

Így a vádtanács előtti eljárás során a másodlagos büntethetőségi feltételek hatása az, hogy a mennyiben konstitutív hatósági megállapításokra irányulnak, úgy ha fenforgásuk iránt

még kétség merülhet fel, ennek eldöntéséig a vádtanács az eljárást felfüggeszti.

Figyelembevételre találnak továbbá a vádtanács előtti eljárásban és az eljárás megszüntetését idézők elő a beszámítást kizáró okok (de lege ferenda így kellene ennek lennie az összesek tekintetében), a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okok, a büntethetőséget megszüntető általános okok, a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei, végül a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek; utóbbiak rendszerint azonban csak az esetben, ha az eljárás folytathatása érdekében való reparálásuk utólag már nem foghat helyt.

Ellenben a vádtanács előtti eljárás során hatással nincsenek a jogtalanságot kizáró okok. a bűnösséget kizáró egyéb okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok, és a büntethetőséget megszüntető különös okok.

Midőn az eljárás befejezésénél a büntethetőségi feltételek kategóriái tekintetében észlelhető eltérésekről kívánunk szólni, mindenekelőtt le kell szögeznünk egy elvi megállapítást, t. i. azt, hogy nézetünk szerint az eljárás befejezése szempontjából számba jöhet egyedül

vagy az ítélet, a mely minden esetben res judicata-t teremt,

vagy a megszüntető, esetleg felfüggesztő vagy más irányú (például áttételt rendelő) végzés, a mely azonban res judicata-t semmi körülmény között sem teremt.

Ha gyakorlati, vagy egy konkrét büntetőtörvényhozási rendszer szempontjából talán fel is lehet hozni érveket ezen álláspont ellen, — elméleti nézőpontból a helyes eljárás csak a most vázolt lehet.

Már most a mi materiánkat illetőleg a helyes megoldás egyedül az lehet, hogy az összes anyagi büntetőjogi jellegű feltételek és kizáró okok tekintetében az érdemleges döntés kizárólag Ítéletekben történik, a mely azután res judicata-t teremt,

ellenben a büntetőeljárásjogi természetű feltételek: úgy a

büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei, valamint a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek felett is a döntés végzések által történik, a melyek előbb kifejtett nézetünknek megfelelően azonban res judicata-t nem teremtenek.

Míg az anyagi jogi büntetendőségi feltételek hiánya, illetve kizáró okok fenforgása végleges akadályai az eljárásnak, addig a büntetőeljárásjogi természetű feltételek hiánya rendszerint csak ideiglenes akadályai az eljárásnak!

A mi büntetőperrendtartásunk e különbségeket, sajnos, nem teszi. A törvények gyakran tesznek ilyen a dogmatika és logika szempontjából tarthatatlan kivételeket!

6. A mennyiben esküdtbíróság előtt folyó ügyben jelentkeznek a büntethetőségi feltételek, úgy főleg két szempontot kell kiemelnünk.

Az egyik a szakbíró és az esküdtbíró hatáskörének elkülönítésénél található.

Míg a másodlagos büntetendőségi feltétel (az esküdtbíró-sági hatáskör szempontjából egyedül a Btk. 171. §. 2. bek. jöhet számba, a midőn az esküdtek a felhívás eredménytelensége másodlagos büntethetőségi feltétele felett a tényálladéokra vonatkozó kérdés keretében döntenek), a jogtalanságot kizáró okok, a bűnösséget kizáró egyéb okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok, és rendszerint a büntethetőséget megszüntető különös okok felett is az esküdtek döntenek.

addig a beszámítást kizáró okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró általános okok, a büntethetőséget megszüntető általános okok, valamint a büntető igény érvényesítésének .perjogi feltételei és a szűkebb értelemben vett büntetőeljárásjogi feltételek feletti döntés a szakbírói tanács feladatát képezi.

7. És az esküdtbírói eljárásban további különbséget találunk a kérdések nemei tekintetében is!

Míg a másodlagos büntetendőségi feltétel feletti döntés a tényálladékra vonatkozó főkérdésben történik,

addig a jogtalanságot kizáró okok, a bűnösséget kizár-

egyéb okok, a büntethetőségi igény keletkezését kizáró különös okok és a büntethetőséget megszüntető különös okok tekintetében a döntés rendszerint külön mellékkérdésekben fog helyt

8. A legtöbb büntetőeljárásjogi törvény ott, a hol az érdemlegeshatározat hozatalában nagyobb számú hivatásos bíró, esküdt, vagy együttesen hivatásos bíró és esküdt (például Schöffengericht) vesz részt, a szavazatok aránya tekintetében a vádlott hátrányára való döntés esetében némelyik kérdésnél minősített többséget kíván, más kérdésnél viszont beéri az abszolút többséggel.

A büntethetőségi feltételek tekintetében a helyes eljárás egyedül az lehet, hogy az összes anyagi jogi természetű feltételekre nézve minősített többséget kívánunk meg, — az eljárásjogi természetű feltételekre nézve pedig az abszolút többséggel érjük be.

9. A perorvoslatok tekintetében is különbséget észlelhetünk oly irányban, hogy míg a büntethetőség! feltételek egy része tekintetében a pervita felvihető a legfelsőbb bíróságig, addig másik részükre vonatkozólag a pervita rendszerint csak a középfokú bíróságig vihető fel.

Míg a rendes perorvoslatok tekintetében az összes anyagi büntetőjogi természetű feltételek, és sok helyütt — helytelenül — a büntető igény érvényesítésének perjogi feltételei feletti döntés nemcsak felebbezással, hanem semmiségi panasszal is megtámadható, addig a szűkebb értelemben vett eljárásjogi feltételek feletti döntés rendszerint csak felebbezással, ellenben semmiségi panasszal már nem igen támadható meg.

És ha nem is ugyanilyen, de hasonló a helyzet a rendkívüli perorvoslatok tekintetében. Míg az ítélet elleni újrafelvétellel az összes anyagi büntetőjogi természetű feltételek feletti vitát — természetesen ha ennek egyéb feltételei is megvannak — ismét napirendre lehet hozni, addig az eljárásjogi természetű feltételek hiányát rendszerint az ítéletnek jogerőre emelkedése pótolja, és nem igen van olyan nagyfontosságú perjogi feltétel,

hogy hiányának megállapítása még a jogerős ítéletnek is megsemmisítését vonná maga után.

10. Végül utolsó állomásunk a gyakorlati konzekvenciák taglalásánál az objektív eljárás.

Az objektív eljárás után való elkobzásnak előfeltétele tudvalevőleg az, hogy valamely bizonyos személy elítéltetése keresztülvihetetlen. Es e tekintetben gyakorolnak aztán más-más hatást a büntethetőség] feltételek egyes kategóriái.

A kiindulási pont az lévén, hogy az objektív eljárásra csak akkor van alap, ha valamely büntetőjogi igény keletkezésére alkalmas tényálladék fekszik elő, ennek folyománya, hogy:

míg a pozitív előfeltételek tekintetében a másodlagos büntethetőségi feltételek és a büntető igény érvényesítésének per-jogi feltételeinek hiánya esetében objektív eljárás nem folytatható,

addig a negatív feltételek közül :

a jogtalanságot, beszámítást és egyéb a bűnösséget kizáró okok fenforgása esetében bűncselekmény megállapítható nem lévén, ezek az objektív eljárás lefolytatását megakadályozzák,

ellenben a büntetőigény keletkezését kizáró általános és különös okok, valamint a büntethetőséget megszüntető általános és különös okok fenforgása — a helyes felfogás szerint — az objektív eljárás megindítását nem gátolják.

V. A gyakorlati konzekvenciák taglalásánál törekvésünk az volt, hogy egyedül azokat a gyakorlati következtetéseket mutassuk be, a melyek a büntethetőségi feltételek egyes kategóriáinál hatásukat eltérően éreztetik.

S talán sikerült ezen gyakorlati konzekvenciák bemutatásása által azt a meggyőződést keltenünk, hogy tényleg van összefüggés a büntethetőségi feltételek egyes csoportjai közt.

S ha van is a most érvényes jogrendszerek között sokban eltérés, és a részietekre nézve sok irányban még hiányzik a végleges megállapodás úgy a törvényhozásokban, mint az elméletben, mégis elvitázhatatlan, hogy az egyes kategóriák kö-

zött az összefüggés szerves és szoros, és hogy a kölcsönhatás egymást bizonyos tekintetben kiegészíthető.

Hogy a jövő jogfejlődés e téren hová fog vezetni, -bajos megjósolni. Egyes törvényhozási előkészítési munkálatok, mint a német 1909-iki javaslat (indokolás 224. oldal) nem kedvez a doktrínában e téren kifejeződött megkülönböztetéseknek.

Legyen szabad ennek ellenére a mi részünkről ama nézetünknek kifejezést adni, hogy ha ezen materia tekintetében az élő jogban és jogszolgáltatásban is egyöntetűséget és helyes bíraskodást akarunk megvalósítani, ezt csak akkor érhetjük el, ha az elméletnek és doktrínának ha nem is szörszálhasogatásait, de alappal bíró helyes megállapításait elfogadjuk és a gyakorlati életbe átültetni törekedünk.

A mint a teória is csak az élő jog utalt és a gyakorlat szükségleteit és szempontjait respektálva haladhat előre, úgy a kodifikációnak is elfogadnia és követnie kell az elmélet megállapításait!